

HIRİSTİYAN MONASTİSİZMİNİN KURULUŞU (İLK ALTI ASIR)

Hayreddin KIZIL*

Özet

Bu makalede Hıristiyan Monastisizminin ilk altı asır içerisindeki kuruluş aşamaları incelenmiştir. Çalışmada, Hıristiyan monastisizmi ile ilgili terminoloji, Hıristiyan monastisizminin ortaya çıkışı ve ilk altı asır içerisinde kimler tarafından geliştirildiği incelenmiştir. Konunun incelenmesi Hıristiyanlığı asırlarca etkilemiş bir kurumun nasıl ortaya çıktığını ve kimler tarafından geliştirildiğini anlamaya yardım edecektir. Makale hazırlanırken ulaşılabilen önemli kaynaklardan istifade edildi. Makalede, Hıristiyan monastisizmin kuruluş ve gelişim aşamaları tarihi sıralamasına göre VI. Yüzyıla kadar incelendi, son olarak günümüze kadar gelen bu düşüncenin temel özellikleri kaydedildi.

Anahtar Kelimeler: Monastisizm, Hermit, Sönobit, Asketizm, Manastır, Hıristiyanlık

INTRODUCTION TO FOUNDATION OF CHRISTIAN MONASTICISM (FIRST SIX CENTURIES)

Abstract

In this article, stages of foundation of Christian Monasticism within the first six centuries have been researched. In the study, terminologies about Christian Monasticism, how monasticism appeared and who it was developed by, in the first six have been researched. Examination of the subject will help to understand how an institution which has both effected Christianity and led it for centuries, appeared who it was developed by. While essay is being

* Yrd. Doç. Dr. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, hkhayreddin@gmail.com

prepared a lot of important sources were used. In the essay the development of monasticism in the first six centuries was examined and finally the basic characteristics of this thought were recorded.

Key Words: Monasticism, Hermit, Cenobit, Asketicism, Monastery, Christianity

Giriş

Hıristiyan monastisizmi, tarihi ve toplumsal şartlarla beraber dini metinleri de referans alarak ortaya çıkmıştır. İlk asırlardan itibaren tüm Hıristiyan dünyaya yayılmış olan ve Hıristiyanlar arasında dindarlığın ölçüsü olarak kabul edilmiş olan monastisizm, coğrafi ve toplumsal şartlara bağlı olarak değişik şekillerde yorumlanmıştır. Fakat ilk asırlarda ortaya konulmuş olan ilkelerini her yerde ve her dönemde sürdürmüştür.

Monastisizm, Hıristiyanlık için çok önemli olmasına ve günümüze kadar Hıristiyanlığı etkilemiş olmasına rağmen ülkemizde henüz ayrıntılı olarak incelenmemiştir. İlk altı asır içerisinde kurumsallaşmasını tamamlamış olması ve Hıristiyan Dünya'nın tamamına yayılmış olması nedeniyle çok geniş bir konudur. Buna rağmen monastisizme yön veren, monastik sistemin kurumsallaşmasını sağlayan kişileri ve sistemlerini tanımak, monastisizmi anlamaya yardım edecektir. Bu nedenle konu incelenirken önemli kişiler ve bu kişilerin sistemleri/kuralları kısaca tanıtılmıştır.

Hıristiyan dünyada konu çok fazla incelenmiş olmasına rağmen ülkemizde konu ile ilgili kaynaklara ulaşmak ve bu kaynakları temin etmek çok zordur. Bu nedenle Internet üzerinden ulaşılabilen elektronik kitaplardan önemli ölçüde istifade edildi.

Monastisizmin ilk asırlardaki gelişimini esas alan makalemiz monastisizmin tarihi olarak kurumsallaşmasını esas almış bir çalışmadır. Fakat monastisizmin temel amacının anlaşılması için makalenin sonuna Hıristiyan monastisizminin özellikleri ile ilgili bir bölüm eklendi.

1. Hıristiyan Monastisizmi ile İlgili Terminoloji

Monastisizm/monaşızm'in sözcük anlamı “tek başına ikame etme” demektir. Yunanca “*monos, monazein, monachos*” kelimelelerinden türetilmiştir. Monastisizmin temel fikri, tek başına veya topluluk halinde, ister kapalı bir yerde (manastırda), ister dışarıda olsun inziva veya dünyadan ve toplumdan geri çekilme, soyutlanmadır.¹

Monastik yaşamı sürdüren kişi için Türkçede *keşiş* sözcüğü kullanılır. Farsçada, Hıristiyanların âlim, zahid ve ileri gelen din adamı anlamına gelen *keşiş* kelimesinin Süryanicede pîr, şeyh, kahin anlamındaki karşılığı *keşîşâ*'dır. Arapçada bu kelime *kâs* ve *kâssis* ile karşılanmış olup Türkçede, Farsçadan geçen *keşiş* sözcüğü yaygınlık kazanmıştır.²

Münzevi hayat tarzını benimseyenlerin yaşadığı mekânları ifade etmek için de Yunanca'da aynı kelimedenden (monos) türetilmiş “*Monasterion*”un Türkçedeki şekli olan “manastır” tabiri kullanılmaktadır.³

Türkçe'de *keşiş* sözcüğü yanında, Arapça'da nefis tezkiyesi için manastırda yaşayan münzevi zahidleri tanımlamak için korkan, çekinen kişi anlamında *rahip* sözcüğü de kullanılmaktadır.⁴ Kur'an'da da monastik yaşamı tercih edenler için aynı sözcüğün kökünden türetilmiş “*rehbaniyye*” ifadesi mevcuttur. Kur'an-ı Kerim'in İngilizce hazırlanmış bazı meallerinde de “Hadid, suresinde geçen “*rehbaniyye*” kelimesine “*monasticism*” olarak mana verildiği görülmektedir.⁵

¹ G. Roger Huddleston , “Monasticism”, *Catholic Encyclopedia*, c.X, s. 1018-1019; William Herbert Mackean,. *Christian Monasticism in Egypt, To The Close Of The Fourth Century*, New York, 1920, 131.

² Şinasi Gündüz, “Keşiş”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, c. XXV, s. 323.

³ Salime Leyla Gürkan, “Manastır”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, , Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, c. XXVII, s. 558.

⁴ Gündüz, “Keşiş”, s. 323.

⁵ *Translation of the Meanings of The Noble Quran in the English Language*, Meali Hazırlayanlar: Muhammad Taqi-ud-Din Al-Hilali, , Muhammad Muhsin

Monastisizmin temeli “Asketik Yaşam”dır. Asketizm, dini anlamda kendini inkâr; yeryüzünden el etek çekmek; yeme içme ve diğer dünyevi şeylerden uzak durarak dini disiplini sağlama metodudur.⁶ Asketizmde amaç farklı ve genelde insanlığın çoğunluğunun peşinden gittikleriyle uyuşamayan bir yaşam şekli oluşturmaktır. Benimsenen metot da belirli detayları ne olursa olsun, her zaman, dünya zevklerinden uzak durmayı; yeme içmede, giyim kuşamda, insanlarla ilişkilerde kısıtlamayı esas alan disiplinli bir hayat yaşamaktır.⁷

Hiristiyanlıktan önce de mevcut olan asketizm insanlık tarihi kadar eskilere götürülebilir. Asketizm, insanın dünya ve içindekilere karşı bir tepkisi ve dünya ile uzlaşmama isteği sonucu ortaya çıktığından⁸ herhangi bir dine bağlı kişilerin yanı sıra bazı felsefi ekoller içerisinde de ortaya çıkmıştır. “Kinikler” ve “Yeni Pisagorcular” ilk asketikler olarak kabul edilmelerine rağmen bunlar belli bir sistem kurmamışlardır. Bu tür felsefi sistemler dışında Budistler, Caynistler, Hindular, Brahmanlar, Yahudi Esseniler, Therapeutaeler ve Eski Mısır inancında da asketizme rastlanmıştır. Hiristiyanlık ortaya çıktığı dönemde, monastisizm Mısır ve Kudüs civarındaki Esseniler ile Hindistan’da Budistler arasında belli bir sisteme göre devam etmekteydi.⁹ Bunlardan Mısır’da ikamet eden Yahudi bir grup olan Therapeutaeler’de her üyenin özel bir odası vardı. Grup her hafta Cumartesi günlerinde toplu olarak ibadet etmek için bir araya gelirdi.¹⁰

Khan, King Fahd Complex For The Printing of TheHoly Qur’an, Medine, Tarihsiz; Hadid, 57/27 Meali.

⁶ Şinasi Gündüz, *Din Ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1998, s. 218.

⁷ Huddleston , “Monasticism”, 1019.

⁸ James O. Hannay, *The Spirit And Origin Of Christian Monasticism*, London, 1903, s. 31.

⁹ Edward Cuthbert Butler, “Monasticism”, *The New Encyclopedia Britannica*, New York, 1911, c. XVIII, s. 687.

¹⁰ Nathan D. Mitchell, “Christian Religious Orders”, *The Encyclopedia of Religions*, Editör: Mircea Eliade, NewYork, Tarihsiz, c. XII, s. 309.

Monastisizmin birçok din ve gelenekte görülmesinin nedeni insanın tabiatında bulunan ve insanı asketik yaşama götüren bazı özelliklerdir. Bazı kişilerde açık bir şekilde tezahür eden yalnızlığı sevmeye, beşeri arzulardan nefret etmeye, acı ve haz ile onun sıradan deneyimlerinden uzaklaşma, bunların yanı sıra evlilik, fakirlik, zenginlik, sağlık, hastalık, gençlik, yaşlılık gibi beşeri özellikler hakkında düşünmeye, zihnindeki sorularına cevaplar bulamama bazen kişinin toplumdan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Beşeri hayatta karşılaşılan bu tür sorunlara çözüm üretilmediği takdirde veya beşeri özellikler “ruhun yüksek içgüdülerini tatmin etmediği zaman” asketik yaşam tercih edilmektedir.¹¹

Monastik düşüncenin kökeninde dini amaçlar da mevcuttur. İnsanlık tarihinde ortaya çıkmış hemen her yeni inanç ilk dönemlerinde büyük bir heyecan ve coşkuyla karşılanmıştır. Daha sonraki dönemlerde bu heyecan azalmaya başlayınca dini kaygılarla hareket edenler değişik çözümler üretmiştir. Monastik hareketi de bu çözümlerden biri olarak görmek gerekir. Dünyanın değersizliği karşısında dinî ciddiyetten, aşk ve hırstan ilham alan kişiler bu yöntemle başvurmuştur. Ruhun, bedenın tutkularından, günahlarından yalnızlığa, tefekküre doğru meyletmesinden beslenen monastisizme değişik felsefeler ve çeşitli dini inançlar, ruhu saflığa kavuşturmak, ona yeni bir ivme kazandırarak dünyadan iğrenme duygusu ile güç vermek için başvurmuşlardır.¹²

Monastisizm, aslında asketizmin dini bir sisteme dayanarak yorumlanmasıdır. Hıristiyan monastisizmi de asketik yaşamın yeniden yorumlanmış şekli ile tarih sahnesine çıkmıştır. Bu nedenle ilerde de ifade edileceği gibi monastisizmin özellikleri arasında dünyevi şeyler bulmak çok zordur. Hıristiyan din adamı Aziz

¹¹ Rev. F. C. Woodhouse, *Monasticism Ancient And Modern Its Principles, Origin Development, Triumphs, Decline and Suppression With An Enquiry As To The Possibility Of Its Revival*, Londra, 1896, s. 11.

¹² Alfred Wesley Wisnari, *A Short History Of Monks And Monasteries*, Albert Brandt Publisher, New Jersey, 1900, s. 19.

Jerome'a göre asketizm gerçek mükemmelliğe ulaşmak için gösterilen bir çabadır. Asketizmdeki çileler (penance-kefare) de gerçek mükemmelliğe ulaşmak için yardımcı bir erdemdir.¹³

Monastisizmin mistisizmden de etkilendiği ve ondan faydalandığı iddia edilir. Hatta monastisizm, “asketizm ve mistisizm terimleriyle özetlenmiş insan ruhunun eğilimleriyle” beslenen bir yaşama düzeni olarak tanımlanmıştır. Butler'a göre mistisizm kabaca bu dünyada Tanrı ile bir olma arzusunu güçlendirmek için gösterilen bir çaba olarak tarif edilebilirken, asketizm de bu özlemi gidermek için kişinin meşru isteklerinden feragat etmesi olarak tanımlanabilir. Bu iki eğilim de (mistisizm ve asketizm) insanın ruhunda mevcuttur. Her zaman ortaya çıkmasalar da zaman zaman kendilerini dışa vurmaktadırlar.¹⁴ Asketizm, mistisizmle bir tutulamaz, gerçek mistisizm, asketizm olmadan var olamayacağı halde tersi yani mistisizm olmadan da asketik yaşam mümkündür. Kişi mistik olmadan asketik olabilir. Asketizm etik, mistisizm ise büyük ölçüde entelektüel bir yaşam tarzıdır. Asketik yaşamın ahlaki erdemlerle bir ilgisi olmayabilirken mistisizm alışılmadık bir dua veya tefekkürle ilgili olabilir. Asketizm ve mistisizm birbirinden farklı olmakla beraber karşılıklı etkileşim içerisindedirler. Dahası asketizm genellikle dinin sakıncalı özellikleri ile ilişkilendirilmekte ve kimileri tarafından sakıncalı olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte dini motifler olmadan da asketizm uygulanabilir.¹⁵

Monastisizmin, Hıristiyanlık tarihindeki gelişimine bakıldığında bu düşüncenin “tek başına, münzevi olarak yaşama” ile ortaya çıktığı görülecektir. Zamanla bu münzevilerin sayısı artmış ve toplu yaşama başlamıştır. Toplu yaşama da bir süre sonra kuralları ve içinde barınacak yapıları gerektirmiştir. Bu yapılar ileriki asırlarda manastırlara dönüşmüş, manastırlar monastikler için hem barınma hem de eğitim işlevini yerine getirmiştir.

¹³ T. J. Campbell, T.J. “Asceticism”, *Catholic Encyclopedia*, c. I, s. 1759.

¹⁴ Butler, s. 687.

¹⁵ Campbell, c. I, s. 1759.

Manastırlarda kalan keşiş topluluğunun başında bulunan yetkiliye/rahip *Abbot*, denir. Bu sözcük İbranice *Ab* (baba anlamında) sözcüğünün Süryanice söylenişi olan *abba* sözcüğünden türetilmiştir. *Abbot* sözcüğü başlangıçta dini bir cemaatin liderine unvan olarak kullanılmamıştı. Bu sözcük, Suriye ve Mısır'da, önceleri bir şeref ve saygınlığın ifadesi olarak kullanılmış fakat zamanla anlam değişikliğine uğramış ve manastırlarda keşişlerin başında bulunan başrahibi tanımlamak için kullanılmıştır.¹⁶

Manastırda yaşayan *Abbot*'un kırsal alandaki otoritesi piskoposun kırsal alandaki otoritesinden daha güçlüdür. *Abbot*, bekâr olmak zorundadır, otuz yaşını doldurmuş, en az on yıl deneyimli keşişler arasından ve keşişler tarafından seçilir. Manastırlarda yaşayan rahibelerin idari ve dini açıdan amiri ise *Abbess* adını alan başrahibedir. *Abbess* 'lik için kırk yaşında, bekâr en az on yıl deneyimli olmak gerekir. *Abbess*'ler, *Abbot*'lardan farklı olarak herhangi bir sakramenti yönetme yetkisine sahip değildirler. *Abbot* ve *Abbess*'lerin görevleri genellikle ömür boyu devam eder, fakat günümüzde daha kısa süreli de olabilmektedir.¹⁷ *Abbot* ve *Abbess* dışında monastikler için kullanılan başka tabirler de vardır. Çünkü monastisizm ile ilgili tabirler bölgeye, tarikatlara veya mezheplere göre değişebilmektedir.¹⁸

Tarih boyunca farklı şekilleri ortaya çıkmış olmasına rağmen yaşam tarzı açısından monastikler genelde iki grupta toplanırlar:

1- Yalnız başına çöle, dağa ya da ormana çekilerek münzevi bir hayat yaşamayı tercih eden *Eremitler*. Bunlar arasında bir direğe, bir sütuna veya bir ağaç tepesine çıkarak ya da bir hücreye kapanarak insanlarla iletişim kurmadan tefekkürle meşgul olanlar da vardır. Günümüzde yaygın olmayan eremitik keşişlere daha çok

¹⁶ Thomas Oestreich, "Abbot" *Catholic Encyclopedia*, c. I, s. 41-42.

¹⁷ Gündüz, "Keşiş", s. 323.

¹⁸ Monastisizm ile ilgili bazı terimler için bkz Gregory Smith, *Christian Monasticism, From The Fourth To The Ninth Centuries Of The Christian Era*, Londra, 1872, s. 125-232.

Hindu ve Caynist geleneğinde rastlanmaktadır. Hıristiyanlar arasında ise Aziz Antony gibi gezgin keşişler bu gruba girer.

Catholic Encyclopedia'da bu gruptaki münzeviler, bir topluluk içerisinde uzun bir eğitim aldıktan sonra insanlardan kendini soyutlayarak yaşayan *anchorit* veya *hermit*'ler; *sarabait*'ler ve *girovagi* (gezgin keşişler) olmak üzere üç tür olarak verilmektedir.¹⁹

2- Genellikle manastırlarda bir tarikat disiplinine bağlı olarak cemaat hayatı yaşamayı tercih eden *Sönobiler*. Hıristiyanlık dışında Budizm'deki *sangha* ve Hinduizm'deki *samyâsin* tabirleri bu tarz bir keşişliği ifade etmektedir.²⁰

2. Hıristiyan Monastisizminin Kuruluşu

Hıristiyan monastisizminin ortaya çıkışı konusunda verilen en erken tarih Hz İsa'nın yaşadığı dönemdir. Monastisizmin Hz İsa ile başladığı hatta Hz İsa'nın monastik öğretiyi getirdiği ve ilk uygulayıcısı olduğu, onun öğrencisi ve takipçisi olan Havarilerin tüm yaşamlarının monastik olduğu kabul edilir.²¹ Buna göre Hz İsa'nın öğretisi, hayatı, fedakârlığı ve özveriyi esas edinen kişisel seçimi, onun asketizmi pratik olarak yaşadığını/uyguladığını göstermektedir. Havariler de Hz İsa'yı, kelimenin tam anlamıyla Hz İsa'nın uygulamalarını takip etmiş, olgun insan olma ile ilgili öğütlerini yerine getirmiş, ilk dönemlerden itibaren bekâr kalmayı tercih etmiş, teslimiyeti kabul etmiş, mal mülk edinmeyi bırakmış ve topluluk halinde asketik yaşamı uygulamışlardır. Bu öğütler uygulama olmaktan öte Hıristiyan ahlakının bir parçası olmuştur.²²

Monastisizmin, ilk dönem Hıristiyanlığın dünya görüşünün gerektirdiği yaşam tarzı olduğunu belirten Hannay, sonraki dönemlerde kurumsallaşan monastisizmi de ilk Hıristiyanlığı örnek alma. bu yaşam tarzına dönüş olarak yorumlamıştır. Monastisizmin havariler döneminde ortaya çıktığını iddia eden Hannay, monastisizmin

¹⁹ Herbert Thurston, "Monk" *Catholic Encyclopedia*, c. X, s. 1080-1081.

²⁰ Gündüz, "Keşiş", s. 323.

²¹ Henry John Feasey, *Monasticism : What is it? A Forgotten Chapter In The History Of Labour*, London, 1898, s.2 2-25; Woodhouse, s. 38.

²² Woodhouse, s. 38.

bu dönemde ortaya çıkmasını iki nedene bağlar. Bunların ilki Hz İsa'nın ikinci gelişini beklemek, ikincisi şeytanın kötülüklerinden korunma isteğidir. Hannay, ilk etkenin yani Hz İsa'nın ikinci gelişini beklemenin asketizmi ilk başlarda etkilediğini, asketizme teşvik ettiğini fakat bunun uzun sürmediğini bu nedenle önemli bir faktör olmadığını belirtir. İkinci gelişin beklentisi, kilise tarihi boyunca vurgulanmasına rağmen bu beklentinin ilk dönemlerdeki gibi canlı kalmaması Hıristiyan asketizminde kalıcı bir etkide bulunmamasına neden olmuştur.²³ Hannay, konu ile ilgili olarak İncil'den şu bölüme vermektedir:

“Kardeşler, şunu demek istiyorum, zaman daralmıştır. Bundan böyle, karısı olanlar karıları yokmuş gibi, yas tutanlar yas tutmuş gibi, sevinenler sevinmiyormuş gibi, mal alanlar malları yokmuş gibi, dünyadan yararlananlar alabildiğine yararlanmıyormuş gibi olsunlar. Çünkü dünyanın şimdiki hali geçicidir.” Korintliler, 7/29–31

Hannay'a göre monastisizmin ortaya çıkmasında en önemli etken iblislerin kötülüklerinden korunmak, onların hâkimiyetine müsait bedenini kötü arzularından kurtulmaktır. Şeytan ve onun etkisinde kalmaya neden olacak şeylerden uzaklaşmak ve Tanrı'ya daha çok bağlanmak isteği şehirlerden uzaklaşmaya neden oldu. Bu durum şehir ve kalabalıkların günahlarla dolu olduğuna inanılmasından kaynaklanıyordu. Hannay, ilk Hıristiyanlarda İblislere olan inancın çok güçlü olduğunu söylemektedir. İblisler etkileriyle kötülüklerin yayılmasını, Hıristiyanlığın zarar görmesini istemektedir. İlk Hıristiyanlara göre dünya ve Roma İmparatorluğu kelimenin tam anlamıyla şeytanların eline geçmişti. Bu Hıristiyanların görüşüne göre; tüm dünya, Roma İmparatoru'ndan en küçük esnafa kadar, kelimenin tam anlamıyla şeytanlar ve İblislerle doluydu ve hepsi de Şeytanın etkisinde kalmışlardı. Bu şeytanlar, dünya ve aracılığıyla hareket ederek kendi sahipleri oldukları ve ilham ettikleri güçlerle Hı-

²³ Hannay, s. 31–33.

ristiyanlığın yok olması için çalışıyorlardı.²⁴ Görüldüğü gibi, monastisizmi, şeytanların etkisinden kurtulma ve Tanrı'ya daha yakın olma arzusundan kaynaklanan dini kaygılara dayandıran Hannay, konu ile ilgili olarak İncil'den şu bölümleri vermiştir:

“Dünyayı ve dünyaya ait şeyleri sevmeyin. Dünyayı sevenin Baba'ya sevgisi yoktur. Çünkü dünyaya ait olan her şey, doğal benliğin tutkuları, gözün tutkuları ve maddi yaşamın verdiği gurur Baba'dan değil, dünyadandır.” Yuhanna, 2/15-16

Hıristiyan monastisizminin kökeninde ortaya çıktığı dönemdeki dini şartları da aramak gerekir. Hıristiyanlık dininin ilk müntesipleri, Roma İmparatorluğu'nun yanı sıra dünyaya bağlanmış Yahudi toplumu ve Yahudi din adamlarıyla da uğraşmak zorunda kalmışlardı. Matta İncil'inde Hz İsa'nın o dönemde yaşayan Yahudi din adamlarını uyardığı görülmektedir.²⁵ Hatta, Matta, 21: 12-13'te Yahudi mabedini maksat dışı kullandıkları için Hz İsa'nın satıcıları kovduğu bildirilmektedir. Hz İsa'nın ortaya çıktığı dönem aynı zamanda din adamlarıyla ilgili skandalların, siyasi ve ahlaki suiistimallerin, menfaat kavgalarının sıkça görüldüğü bir dönemdi.²⁶ Böyle bir ortamda gelişen Hıristiyanlık, bünyesinde bu çarpıklıklara karşı bir tavır geliştirdi.

Wishart ise, İsa Mesih zamanından beri Hıristiyanlar içerisinde her dönem, Hıristiyanlığı tüm dünyevi zevklerden tam bir ayrılma olarak anlayan Hıristiyanlar olduğunu ifade etmiştir. İlk asırlardan itibaren birçok Hıristiyan'ın tek yöntem olarak eremit yaşantıyı benimsediğini kaydeden Wishart'a göre eremitler sadece dünyadan değil, dünyanın içine sızmış olduğu kiliseden de kaçıyorlardı.²⁷

Yukarıda ifade edilen monastiklerin dünyanın içine sızmış olduğu kiliseden de uzaklaşmış olmayı istedikleri iddiasını Lowther Clarke da belirtmiştir. Hıristiyanlar arasında monastisizmin ortaya

²⁴ Hannay, s. 33-38.

²⁵ Bkz Matta, 16: 6-12 ve 23: 2-28.

²⁶ Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık*, İSAM, İstanbul 2008, s. 16.

²⁷ Wishart, s. 29.

çıkmasının birçok nedeni olduğunu söyleyen Clarke, monastisizmin aynı zamanda dünyevileşen kiliseye karşı bir tepki de olduğunu belirtmiştir.²⁸

Bu iddia, kilisenin ilk dünyevileşmesi ve devlet-kilisesi haline gelmesinin IV. asırda Roma İmparatorluğu zamanında resmi din olarak kabul edilmesinden sonra olduğu şeklindeki mevcut gelenekle²⁹ çelişmektedir. Bu geleneğe göre bu tarihlerden önce kilisede manevi ruh nispeten yüksek ve saf bir şekilde mevcuttu.³⁰

Harnack, kilisenin dünyevileşmesinin IV. asırdan sonra başladığı inancının yanlış olduğunu bundan çok önceleri dünyevileşmenin başladığını söylemektedir. Harnack'a göre kilisedeki hiyerarşik sistem sadece özgürlüğü kısıtlamamış aynı zamanda kardeşliğe de zarar vermiş, kilisenin Neoplatonculuktan etkilenmesi ise kilisedeki saf dini görüşün kaybolmasına neden olmuştur.³¹ Kilisedeki manevi ruhun zayıflaması sonucu, kilise artık her sınıf ve her durumdaki insanlara huzur ve kurtuluş veremediğinden bu dönemden itibaren köylerden ve şehirlerden çok sayıda Hıristiyan'ın çöllere ve dağlara göçü başlamıştır.³²

Monastisizmde, ilk Hıristiyanlığa bir arzunun mevcut olması monastiklerin kilisenin dünyevileşmesinden kaçması sonucu ortaya çıktığı iddiasını güçlendirmektedir. Fakat ilk dönemlerden itibaren monastiklere rastlanması ise aynı iddiayı tarihi olarak zayıflatmaktadır. Aslında monastik düşüncüyü tek bir nedene veya tek bir döneme dayandırmak hatalıdır. Hıristiyan monastisizminin ortaya çıkışı birbiriyle irtibatlı olmakla beraber değişik dönemlere yayılmıştır. İlk asırda Roma egemenliğindeki Kudüs'te ortaya çıkmış olan Hıristiyanlığın ilk müntesipleri çeşitli zorluklar ve tehlikelerle mü-

²⁸ W. K. Lowther Clarke, *St Basil The Great A Study In Monasticism*, University Pres, Cambridge, 1913, s. 14.

²⁹ Adolf Harnack, *Monasticism and The Confessions of St Augustine*, Oxford, 1901, s. 32.

³⁰ Wishart, s. 28.

³¹ Harnack, s. 33-34.

³² Harnack, s. 35-36.

cadele etmek zorunda kalmışlardı. Bu zorluklar bir yandan dinin gizli olarak yayılmasına diğer yandan kimi Hıristiyanların münzeviliği tercih etmesine neden olmuştur. İmparator Antoninus döneminde (138–161), Frontonius adlı kişinin dünya nimetlerini terk etmeye karar vermesi ve yetmiş kişiyi de ikna ederek topluca Nitrea çölleri-ne çekilmesi bu buruma örnek verilebilir.³³

Hıristiyanlık tüm baskılara rağmen Roma İmparatorluğu topraklarında kiliseler aracılığıyla hızla örgütlendi. M.S. 313'te İmparator I. Constantinus, Hıristiyanlıkla birlikte bütün dinlere hoşgörü gösterilmesini sağlayan yasayı çıkarınca tüm Hıristiyanlar rahatladı. Bu dönemden itibaren Hıristiyan din adamları devlet işleriyle ilgilenmeye başladı. Kilisenin gücü bu alanda arttı ve dini ilkelerden sapma ve dünya değerlerini önemseme başladı. Kiliseler, toplumun en varlıklı ve güçlü kesimlerinden gelen destekle giderek daha da zenginleştiler. Bu gelişmelerden rahatsız olan bazı Hıristiyanlar, Hz İsa'nın temel öğretisinin yoksullara ve başı dertte olanlara yardım etmek olduğunu savundular. Kökeni ilk dönemlere dayanan monastisizm bu dönemde kilisenin amacından sapmasına bir tepki olarak daha da güçlendi. Monastikler her yerde görülmeye başladı. Monastik olmak artık dindarlığın ölçütü olarak algılandı. Fakat bu monastisizm ilk dönemlerde ortaya çıkan monastisizmden farklı bir şekilde tezahür etti. İlk dönemlerdeki monastiklerde yüksek bir asketik yaşam olmakla beraber hem baskılar hem de inancın yeni olması nedeniyle belli bir kural veya gelenek henüz ortaya çıkmamıştı.³⁴

Mitchell de, 313'teki Milan Fermanı'ndan sonra asketizmin güçlenmesini bazı Hıristiyanların dinleri hakkından kaygılanmasına bağlamaktadır. Mitchell, bu Hıristiyanların dinin resmi olarak kabul edilmesini inançları için bir tehlike olarak gördüklerinden asketizme yöneldiklerini belirtir. Mitchell Hıristiyanlık'taki "şehitlik" kavra-

³³ Aziz Suryal Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, Çev: Nurettin Hiçyılmaz, Doz Yayınları, İstanbul, 2005, s. 77.

³⁴ Hannay, s. 48.

mının bu dönemde değiştiğini ifade eder. Buna göre Hıristiyan kahramanlığının en eski biçimi ve bireyin kendini Tanrıya adanmasının en mükemmel sembolü olan “şehitlik” in yerini, en yüksek değer adına yapılan manevi fedakârlık olan, bekâr münzevi hayat almıştır. Bu dönemde, çok sayıda asketikler ortaya çıkmış, bakireler ve keşişler *İmparatorluk Hıristiyanlığının* “yeni şehitleri” olarak algılanmışlardır.³⁵

Konu ile ilgili başka bir problem de Hıristiyan monastisizminin özgünlüğü sorunudur. Hıristiyanlık öncesinde ve Hıristiyanlığın ortaya çıktığı dönemlerde farklı inançlarda monastiklerin olması Hıristiyan monastisizminin özgün olup olmadığı sorusunu akla getirmiştir. Hannay, Hıristiyan monastisizminin Hint asketikleri, Budist ve Brahman keşişleri, Yahudi Essenileri ve İskenderiyeli Yahudi kitab-ı mukaddes yorumcusu Philo'nun (M.Ö 20-M.S: 50) ilk defa söz ettiği Yahudi monastik bir topluluk olan Therapeutaeler³⁶, Eski Mısır inancında milli bir Tanrı olan Serapis'e inanan din adamlarının uygulamalarından vb inançlardan ayrıca Yunan inancından ve felsefesinden etkilenmediğini söylemektedir.³⁷ Hannay, Hıristiyan monastisizminin kendine has olduğunu Hıristiyanlığın özünde mevcut olan asketik ruhtan kaynaklandığını belirtmekte, ilk dönemlerdeki asketik hareketin bundan esinlendiğini kaydetmektedir.³⁸ Mısır'da ortaya çıkan ilk asketiklerin isimlerini kitabında veren Hannay, bu kişilerin orta veya daha düşük tabakadan kişiler olduğunu söylemekte, bu durumun Hıristiyan asketizminin kökeninin hiçbir felsefi veya başka bir inancın görüşüne dayanmadığını gösterdiğini kaydetmektedir. İlk asketiklerin İncil'den etkilenerek ortaya çıktığını söyleyen Hannay, bu asketiklerin

³⁵ Virgins and monks became the “new martyrs”.in an imperialized Christianity bkz Mitchell, c. XII, s. 310.

³⁶ Gündüz, *Din Ve İnanç Sözlüğü*, s. 369.

³⁷ Hannay, s. 255; ayrıca bkz Mackean, s. 18–20.

³⁸ Hannay, s. 255.

yeni bir Hıristiyanlık ihdas etmediklerini, havari gibi yaşamaya çağdııklarını belirtmektedir.³⁹

Özetle ilk dönemlerde baskılar sonucu kendi inançlarını korumak ve gizlemek amacıyla ortaya çıkan ve dünyadan yüz çevirme idealini dini metinlerden de referans alan bu düşünce ileriki zamanlarda Hz İsa ve havariler dönemine olan özlem, kiliseyi saran hiyerarşik düzen ve dünyevileşmeye karşı olma sonucu güçlenmeye başladı. Fakat yeni monastik yaşam, ilk dönemlerdekinden farklı bir şekilde tezahür etti. İlk Hıristiyanlığa olan özlem Hz İsa'nın, havarilerin ve Pavlus'un yaşamı bu konuda esin kaynağı oldu. İlk Hıristiyanların çektikleri sıkıntılar, monastiklerin oruç, sıkı bir ibadet, bekarlık vb fiziki yaptırımlar ile temsil edildi. Bu anlayışa sahip monastisizmin ilk defa Mısır'da ortaya çıktığı kabul edilir. Hıristiyanlık Kudüs'te ortaya çıkmış olmasına rağmen monastisizm Mısır'da ortaya çıkmış, burada kuruluş aşamasını tamamlamış ve kendisinden sonraki tüm monastik yaşamı etkilemiştir.⁴⁰

2.1. Mısır (Kıpti-Kopt) Monastisizmi (Aziz Antony ve Aziz Pachomius):

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren asketikler bulunmasına rağmen, Hıristiyan monastisizmi Aziz Antony (251–356) ile başlatılır.⁴¹ Kaynaklarda ilk dönem asketik olarak Kudüslü Aziz Narkissus'un ismi geçmesine,⁴² Aziz Ignatius'un (30–107) yazdığı bir mektuptan ilk dönemlerden itibaren kadınların da gruplar halinde monastik yaşama katıldıkları anlaşılmasına,⁴³ Batı monastisizminin kurucularından John Cassian⁴⁴ (360–435) da ilk dönemlerde yaşayan ve belli bir kurala veya lidere bağlanmadan

³⁹ Hannay, s. 104–108.

⁴⁰ Feasey, s. 25.

⁴¹ Atiya, s. 77.

⁴² Hannay, s. 78-79.

⁴³ Feasey, s. 28. Mektup için bkz Philip Schaff, s. 59.

⁴⁴ Hayati için bkz Smith, s. 249-256.

asketik yaşam süren Sarabaitler'den bahsetmesine⁴⁵ rağmen ilk monastik Aziz Antony olarak kabul edilmektedir.

Hatta asketik kuralları ilk defa yazmış olan Origen'in ismi dahi ilk asketik olarak geçmez.⁴⁶ Origen, dua, iffet ve sıkı bir dinsel yaşantıya önem vermesinden dolayı "monastik teolojinin babası" olarak kabul edilmesine rağmen Antony'nin ilk asketik olarak kabul edilmesinin nedeni Aziz Athanasius'un yazdığı "Viva Anthony/Aziz Anthony'nin Hayatı" adlı biyografiyle isminin duyulmasına dayandırılır.⁴⁷ Athanasius'un yazdığı bu biyografi monastik düşüncenin Roma İmparatorluğu'nun geneline yayılmasını sağlamış, Hz İsa'nın asıl amacının halktan soyutlanarak Tanrı ile birlikte yaşama düşüncesi olduğu fikrini teşvik etmiştir.⁴⁸

Zengin ve dindar bir Hıristiyan aileden gelen Aziz Antony'nin anne ve babasının ölümünden sonra 18–20 yaşlarında iken Matta İncil'inde geçen bir bölüm üzerine bu hayatı tercih ettiği anlatılır. Rivayete göre Antony, kızkardeşine yetecek kadar mal bıraktıktan sonra geri kalanını yoksullara dağıtarak çöllere gitmiştir. Antony, yıllarca çöllerde tek başına yaşamış, münzevilikle ilgili ilk bilgilerini antik mezarlarda, çöl mağaralarında yaşayan diğer münzevilerden öğrenmiştir.⁴⁹ Antony'nin etkilendiği kaydedilen bölüm şu şekildedir:

Adamın biri İsa'ya gelip, «Öğretmenim, sonsuz yaşama kavuşmak için nasıl bir iyilik yapmalıyım?» diye sordu.

İsa ona, «İyilik konusunda neden bana soruyorsun?» dedi. «İyi olan tek biri var. Yaşama kavuşmak istersen, O'nun buyruklarını yerine getir.»

«Hangi buyrukları?» diye sordu adam.

⁴⁵ Gündüz, "Keşiş", s. 323; Sarabaitler ve diğer gruplar için bkz Smith, s. 84–88.

⁴⁶ Origen'in asketik kuralları için bkz Mackean, s. 43–45.

⁴⁷ Atiya, s. 77.

⁴⁸ Mitchell, c.XII, s. 309.

⁴⁹ Saint Athanasius, "Life OF St Antony/Vita S. Antoni" *Nicene And Post-Nicene Fathers Of The Christian Church Volume IV St. Athanasius Select Works And Letters*, P. Schaff and H. Wace, Tarihsiz, s. 8-22; Atiya, s. 78; Hannay, s. 96.

İsa şu karşılığı verdi: «'Adam öldürme, zina etme, hırsızlık yapma, yalan yere tanıklık etme, annene babana saygı göster' ve 'komşunu kendin gibi sev.'»

Genç adam, «Bunların hepsini yerine getirdim» dedi, «daha ne eksikim var?»

İsa ona, «Eğer eksiksiz olmak istersen, git, varını yoğunu sat, parasını yoksullara ver; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel, beni izle» dedi. (Matta, 19/16–21)

Antony'nin yaşadığı dönemde keşiş adayları büyük olarak bilinen münzevilerin yanında toplanıyorlardı. Antony de uzun yıllar çölde kalınca ünü artmış ve etrafına münzeviler toplanmaya başlamıştı.⁵⁰ Antony'nin kaldığı Nitria çölünde etrafına binlerce keşişin toplandığı, bu keşişlerin Cumartesi ve Pazar günleri kilise olarak kullandıkları yerde bir araya geldikleri belirtilmiştir.⁵¹

Mısır'da Antony dışında birbirinden bağımsız topluluklar halinde yaşayan binlerce keşiş o dönemde çöllerde yaşıyordu. Bu keşişler birbirinden bağımsız hareket eden ve o dönemde "Davut" olarak çağrılan⁵² "abbot"ların yönetimindeydi.⁵³ Bu keşişler toplandığı bölgeye veya bağlı oldukları kişiye göre isimlendirilmiş olmalarına rağmen bunların geneli Aziz Antony'den etkilenmişti.⁵⁴ Sayıları giderek artan bu toplulukların en eskisi Antony çevresinde diğer önemli bir topluluk da yine o dönemde yaşamış bir münzevi olan Aziz Palaemon'un yakınlarında toplanmıştı.⁵⁵

Keşişlerin bu şekilde bir araya gelmesi ve belli zamanlarda ibadet veya yemek için bir araya gelmesi monastisizmin sönöbit keşişliğe doğru gelişmesini sağlamıştır. Bu durum Antony daha hayatta iken ortaya çıkmıştır. Atiya, Antony ile başlayan eremit keşişliği, monastik yaşamın ilk belirgin aşaması olarak kabul et-

⁵⁰ Saint Athanasius, s. 22.

⁵¹ Ernest Frederick Morrison, *St Basil And His Rule*, Oxford, 1912, s. 39.

⁵² Feasey, s. 32, 121.

⁵³ Woodhouse, s. 46–47.

⁵⁴ Bu Eremit gruplar için bkz Mackean, s. 79–90.

⁵⁵ Atiya, s. 79.

miş⁵⁶, eremit ile sönobit keşişlik arasındaki aşamayı ise ikinci aşama olarak kabul etmiş ve bu aşamayı tanımlamak için “kollektif keşişlik” tabirini kullanmıştır.⁵⁷

Eremitik ile sönobitik arasındaki dönemi “semi-eremit- yarı eremit” olarak tabir eden Smith, geçişin olduğu bu ilk dönemlerde “Laura” ismi verilen, farklı keşiş hücrelerinin bir arada olduğu ortaklaşa yemeklerin yendiği, ibadetlerin yapıldığı mekânlar kurulduğunu belirtmektedir.⁵⁸ Bu mekânlar, daha sonra inşa edilecek manastırlara öncülük yapmıştır. İlk Manastırlar, asketik yaşam, eremit ve sönobit keşişliğin başladığı yer olan Mısır’da inşa edilmiştir.

Aziz Antony’le münzevilik şeklinde ortaya çıkan daha sonra çöllerde gruplar halinde yaşamaya dönuşen, ardından belli yapılar içerisinde sürdürülmeye başlanan monastisizm bu aşamaları adım adım ve doğal bir süreç içerisinde tamamlamıştır.⁵⁹ Eremitlerin her gün belirli vakitlerde kulübelere/hücrelere başlarında bulunan kişiyi dinlemek için çıkmaları, bu tür toplanmaların zamanla kurallarının ortaya çıkması, ibadetlerin ortaklaşa ve yine kurallarla yapılması manastırların ortaya çıkmasına neden olmuş bunu manastırların hayatı ile ilgili düzenlemeler ve kurallar takip etmiştir.⁶⁰

Keşişlerin manastırlardaki hayatını programlayan kurallar ilk kez IV. asrın başlarında Mısır’da Aziz Pachomius (292–346) tarafından düzenlendi. Pagan bir ailenin çocuğu olarak doğan Pachomius (290–346), imparatorluk sınırları içinde yaşayan Hıristiyanlara din özgürlüğü tanınmasıyla da bilinen Konstantin’in (272–337) ordusunda asker iken Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Pachomius, Aziz Palaemon aracılığıyla monastisizme başlamıştır.⁶¹

⁵⁶ Atiya, s. 77.

⁵⁷ Atiya, s. 79.

⁵⁸ Smith, s. 38–39.

⁵⁹ Wesley, s. 57.

⁶⁰ Wishart, s. 57.

⁶¹ Morrison, s. 40; Biyografisi için bkz Smith, s. 243–247; Monastik sistemi için bkz Mackean, s. 91–110; Clarke, s. 37–39.

Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra Mısır'da Eremit keşişler arasında bir süre kalan Pachomius, 320'de Tabennisi'de terkedilmiş bir köyde yörenin patriği Tentyra'nın otoritesi altında kurduğu cemaatin görevleri arasına ibadetin yanı sıra toprağı işleme faaliyetini de eklemiştir. Getirdiğı kurallar (fakirlik, bekârlık ve lidere itaat) neticesinde eremit geleneğinden cemaat hayatına (sönobit) dayanan manastır geleneğine geçişi sağlamıştır. Pachomius, yaptığı düzenlemelerle dağınık keşiş hayatını kilise otoritesiyle bağlantılı bir cemaat haline getirmiştir. Bir ilk olan bu düzenlemelerden sonra Pachomius modelini esas alan, bir liderin yönetimi altında ortak hayat süren, iş, dua ve zühdle beraber kutsal metinleri okuyup öğrenmeye yoğunlaşan keşişlerin yaşadığı manastırlar kurulmuştur.⁶²

Monastisizme disiplin ve çalışmayı getiren, münzevi hayat ile ortak yaşamı kaynaştıran yeni bir model geliştiren Pachomius'un kurduğu bu sistem, topluluk halinde yaşayan keşişlerin hayatını bütün yönleriyle düzenlemekteydi. Atiya, bu dönemi monastik idealin gelişmesindeki üçüncü ve son aşama olarak kabul etmiştir.⁶³ Bu sistemi Antony tarzı keşişlikten ayıran en önemli iki unsur ortak yaşam ve çalışma/görev paylaşımıdır. Çalışma, Antonian keşişlerde olduğu gibi vakit geçirmek için yapılan bir uğraş değildir. Önemli bir görev olduğu için yerine getirilmektedir. Çalışmanın keşiş hayatına girmesi monastik yaşam tarzında yeni bir devrim olarak kabul edilmiştir.⁶⁴

Pachomius'un, monastik kurallarını bir melekten aldığına inanılır.⁶⁵ Atiya ise bu kuralların, bütün kalıcı kurumlaşmalarda görüldüğü gibi, sistemleştirilmiş bir kurallar dizisi değil, evrimsel bir süreç içerisinde ortaya çıkan sorunlara karşı geliştirilen çözümlerden oluştuğunu belirtir. Bu kurallarda Pachomius'un yaşantısının ve deneyimlerinin bütün yönleri görülür. Bir asker olarak disiplini bi-

⁶² Gürkan, s. 559.

⁶³ Atiya, s. 79.

⁶⁴ Butler, s. 688.

⁶⁵ Hannay, s. 121.

lır, bir eğitimci olarak bilginin değerini tanır, bir yönetici olarak günlük sorunlara karşı toplulukları beceriyle örgütler ve bir din adamı olarak duanın ve ibadetin önemini öne çıkarır. Antony ile aynı idealleri ve amaçları taşımasına rağmen hatta manastırlar ilk defa onun tarafından kurulmuş olmasına rağmen Pachomius, manastırları kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen, üretimin yapıldığı ve görev paylaşımının olduğu yerler olarak kurmuştur. Çalışma ve ibadetin bir arada yapıldığı, çalışmanın önemli bir görev olarak kabul edildiği bu düzende Pachomius'un asker kökenli olmasının büyük bir etkisi olmuştur. Atiya, bir Pachomian manastırının, vadi kenarında ya da çöl içinde yüksek ve kalın duvarlarla çevrilmiş bir Roma garnizonunu andırdığını belirtir.⁶⁶

Pachomius'un Tabennesi'de kurduğu manastırlardan birini ziyaret eden Palladius'un (368–430), verdiği bilgilerden manastırda düzenli bir programın mevcut olduğu, her keşişin kendine ait bir görevinin olduğu anlaşılmaktadır. Manastırdaki görevlerle ibadet belli bir programa göre düzenlenmiştir. Palladius, manastırda kalanların Cumartesi ve Pazar günleri kilisede toplandıklarını belirtir. Manastırlar hem kendi ihtiyaçlarını karşılamak, hem de yardıma muhtaç olanlara yardım etmek için üretim yapılan yerlerdir. Manastırlarda, tüm çalışmalar manastırın, fakirlerin hatta yine Pachomius tarafından kurulan kadın manastırının ve hapislerde kalanların ihtiyaçlarını karşılamak için yapılır. Kendi başlarına ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde kurulan manastırlarda değişik meslek grupları da mevcuttur. Manastırdaki izlenimleri arasına bunları da ekleyen Palladius, burada 15 terzi, 7 demirci, 4 marangoz, 12 deve sürücüsü, 15 çirpıcı/fuller olduğunu belirtmiştir.⁶⁷

Pachomius'un kurallarını, Hıristiyanlık tarihinin en önemli gelişmelerinden biri olarak kabul eden Atiya'ya göre bu sistem asker ile din adamının görevlerini bir kişide kaynaştırmıştır. Keşişin

⁶⁶ Atiya, s. 79–82.

⁶⁷ Palladius, *The Lausiatic History of Palladius*, Yayına Hazırlayan: W.K. Lowther Clark, New York 1918, s. 112-116. Meslek grupları için ayrıca bkz Atiya, s. 82.

gece ve gündüz bütün faaliyetleri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Giysisi, yiyeceği, uyku saatleri, nasıl uyuyacağı, nasıl seyahat edeceği, dua saatlerine kadar her şey düzenlenmiştir. Kuralların çiğnenmesi durumunda acımasızca uygulanacak ceza yasası da eklenmiştir. Bu kurallar, bir yandan keşişin günlük gereksinimlerini karşılarken, öte yandan ruhunun kurtuluşunu da gözetmiştir. Kadından uzak durmak, temizlik, bağlılık, yoksulluk ve itaat iyi bir keşiş olmanın ön koşuludur. Bu sistemdeki en önemli adım, el emeğinin ve manastır içinde eğitimin ön plana çıkarılması olmuştur. Pachomius, manastıra katılmayı da belli şartlara bağlamıştı. Buna göre bir aday manastıra kabul edilene kadar, bir ile üç yıl arasında değişen adaylık süresi boyunca bu kararının ciddi olduğunu kanıtlamak zorundaydı. Aday manastırın günlük işlerine katıldığı gibi, okuma yazmayı öğrenmek, 20 ilahi ve İncil'den iki mektubu ezberlemek mecburiyetindeydi. Pachomian manastır sisteminde okuma yazma bilmemek yasaktı. Keşiş yararlı bir insan olmalı, dini görevlerini ihmal etmeden günlük ekmeğini sağlamak ve zihnini geliştirmek için çalışmalıydı.⁶⁸

Kadınlar için de manastır kuran Pachomius, 346 yılında ölene kadar keşişlerin barınması için 9 erkek 1 kadın toplam 10 manastır kurmuştur.⁶⁹ Pachomius'tan önce Hıristiyan mezhebi olarak Montanizm'de de⁷⁰ kadınlar ön planda olmasına rağmen Hıristiyanlıkta kadınların kaldığı bir manastırı ilk kez Pachomius kurmuştur.⁷¹ Pachomius bu manastırı yine Tabennesi'de inşa etmiştir. Kadın Manastırı, erkeklerin kaldığı manastıra yakın bir yerde yapılmıştır. İki manastır arasında bir nehrin geçtiği belirtilmektedir.⁷²

⁶⁸ Atiya, s. 82.

⁶⁹ Butler, s. 687-688. Mitchell, 2 kadın, 9 erkek manastırı olduğunu belirtir, Mitchell, c. XII, s. 310.

⁷⁰ Montanizm için bkz Cengiz Batuk, "Millenarist Bir Hareket Olarak Montanizm", *Milel ve Nihal*, 2003, sayı:1, s. 41-71.

⁷¹ Mackean, s. 118.

⁷² Manastır hakkında bilgi edinmek için bkz Palladius, s. 116-120.

Pachomian manastırlarında kalan keşişlerin sayısı binlerle ifade edilmiştir. Palladius, Pachomius döneminde, kendisine bağlı manastırlarda 7000 kişinin kaldığını Pachomius'un kendisinin başında bulunduğu manastırda ise 1300 keşişin kaldığını belirtmektedir. Pachomius'un kaldığı manastır aynı zamanda diğer manastırlardan da sorumlu idi.⁷³

Mısır, Antony ve Pachomius dönemlerinde hatta ileriki tarihlerde monastisizme ilgi duymuş, monastisizmi öğrenmek için binlerce kişinin ziyaret ettiği ve barındığı bir yer haline gelmişti. Bunlar arasında Hıristiyanlık tarihine damgasını vurmuş kişiler de vardı. Batı monastisizminin kurucularından John Cassian (360–435), yedi yıl Thebaid ve Nitrea çöllerinde yaşadı. Konstantinopol Piskoposu John Chrysostom (347–407), 373–381 yılları arasında Thebaid'deki bir manastırda kaldı. Aziz Jerome⁷⁴ (342–420) ve kilise tarihçisi Rufinus (345–410) Mısır'da bir süre kaldılar. Palladius, Mısırlı azizlerin yaşam öykülerini "Lausiac History" başlıklı kitabında bir araya getirdi. Bunların dışında Mısır'a kadınlar da gelmiştir.⁷⁵

Pachomius, getirdiği yeniliklerle hem sönobitik yaşam tarzını düzenlemiş hem de ilk monastik kuralları belirlemiştir. Kendisinden sonra yapılan tüm düzenlemeler onun geliştirdiği sistem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu model kısa zamanda Filistin'e, Suriye'ye, Mezopotamya'ya, Anadolu'ya hatta Avrupa'ya kadar yayılmıştır.⁷⁶ Monastik yaşam Kuzey Mezopotamya'da ilk defa Pachomius'un öğrencilerinden Mar Augin vasıtasıyla yayılmış⁷⁷, Suriye ve Mezopotamya'daki etkisi Mısır'da gösterdiğinden daha fazla olmuştur.⁷⁸

⁷³ Palladius, s. 115.

⁷⁴ Hayatı için bkz Woodhouse, s. 59–60; Ayrıca bkz Cutts'un Aziz Jerome'un hayatını anlattığı müstakil çalışma: Edward L. Cutts, *The Fathers For English Readers "Saint Jerome"*, London 1951.

⁷⁵ Atiya, s. 84.

⁷⁶ Wesley, s. 63.

⁷⁷ Gündüz, "Keşiş", c. XXV, s. 323.

⁷⁸ Hannay, s. 172.

Pachomius sistemi Mısır'dan çıktıktan sonra gittiği yerlerde belli bir süre uygulanmış daha sonraları, monastik yaşam amacını korumuş olmakla birlikte, bulunduğu coğrafyanın/bölgenin özelliklerine göre yeni düzenlemeler yapılmıştır. Pachomius'tan sonra ilk düzenlemeyi, Anadolu'da Kayserili Aziz Basil (329–379) yapmıştır. İlk defa Kapadokya'daki manastırlarda uygulanmaya başlayan Basil'in düzenlemeleri kademeli olarak doğu monastisizmini etkilemiştir.⁷⁹ Basil'in getirdiği metoda Doğu kiliselerinde bölgesel özellikler kazandırılmakla birlikte metot benimsenmiştir.⁸⁰

Pachomius'un kurduğu sistem IV. yüzyılın ortalarında Avrupa'da da belirmeye başlamış, Athanasius tarafından İtalya ve İngiltere'ye taşınmıştır.⁸¹ Avrupa'da Pachomius'un manastır sistemi Aziz Benedict'in (480–547) yeni kurallar ihdas etmesine kadar değişik şekillerde uyarlanmıştır.⁸²

2.2. Bizans/Ortodoks Monastisizmi (Aziz Basil)

Dindar ve kilise tarihine geçmiş kişileri yetiştiren bir aileden gelen Kayserili Aziz Basilius (329–379) manastır hayatı ile ilgili kuralları düzenleyen ikinci önemli kişi olmuştur. Kurallarını Pachomian manastır sistemi üzerinde belirlemiş olan Basil, Mısır, Filistin, Suriye, Mezopotamya vb yerleri gezmiş daha sonra Kapadokya'da 356 yılında kurduğu manastırında monastik sistemini uygulamıştır.⁸³ Atiya, Basil'in Mısır'da Pachomian manastırlarındaki eğitiminden sonra monastisizmi Bizans'a getirdiğini belirtir.⁸⁴ Günümüzde de Ortodoks kiliselerinde hâlâ uygulanmakta olan bu kurallar kısa sorulara verilen cevaplar şeklinde hazırlanmıştır.⁸⁵

“Uzun Kurallar” ve “Kısa Kurallar” olmak üzere ikiye ayrılan bu sistemde Pachomian modelinin esas alınmasının nedenini

⁷⁹ Hannay, s. 192

⁸⁰ Butler, s. 688.

⁸¹ Wishart, s. 63.

⁸² Wishart, s. 63.

⁸³ J. M. Besse, “Rule of St. Basil”, *Catholic Encyclopedia*, c. II, s. 714.

⁸⁴ Atiya, s. 84.

⁸⁵ Clarke, s. 63–79; Morrison, s. 15–21.

kişinin tek başına monastisizmi yüklenmesinin zorluğuna dayandıran Basil, cemaat yaşantısında başkaları için çalışma ve onlara yardım etmenin de mümkün olacağını söylemiştir. Basil'e göre kişi cemaat halinde iken başkalarına maddi manevi –rehberlik dâhil- yardım edebilir. Ayrıca kişi tek başına iken başkaları onu göremeyeceği ve uyaramayacağı için hatalarını göremez, kendini yeterli görür ve halinden memnun olur. Ortak yaşam, cemaati havarilerin yaşam tarzına götürür.⁸⁶ Basil, eremitik yaşamdan ve aşırı asketizmden kaçınmış, ayrıca emek ve çalışmanın gerekli olduğunu belirtmiştir.⁸⁷

Basil'e göre imanın sağlamlığı ve dürüst hayat tarzı birbirinden ayrılamaz iki unsurdur. Kişi bu ikisi ile kendisini tam olarak Tanrı'ya adar.⁸⁸ Hannay, Küçük Asya/Anadolu'daki manastırların dini coşkuyu kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya geldiklerini ve tamamen politik bir organizasyona dönüşme ile karşı karşıya kaldıklarını, Basil'in, manastırları bu durumdan kurtardığını, keşişleri düşünce farklılıklarından, dünyevileşmekten kurtarıp kendi sistemini kurduğunu kaydeder.⁸⁹

Woodhouse, Basil'in kurallarını yirmi beş konu içerisinde şu şekilde özetlemiştir:

1-Keşişlerin, eğitilmeleri, birbirlerine yardım etmeleri ve ibadetlerin daha etkili olması ve güvenlikleri için bir arada yaşamaları gerekir. 2- Eğitim görmeden ve belli bir deneme süreci olmadan hiçbir keşiş kardeşliğe kabul edilmemelidir. 3- Fakirlik, zenginliğe tercih edilmeli, herkes sahip olduğunu muhtaçlara dağıtmalıdır. 4- Çocuklar, şahitlerin huzurunda ve anne babalarının izni ile manastıra kabul edilebilir. 5- Yeme içmede ölçülü olmak gerekir. Oruç, yeme içmeye tercih edilmelidir. 6- Giyimde sadelik olmalı ve bir kuşak bağlanmalıdır. 7- Başrahip/abbot'a itaat tam olmalıdır. 8-

⁸⁶ Morrison, s. 41–44.

⁸⁷ Butler, s. 688.

⁸⁸ Morrison, s. 30.

⁸⁹ Hannay, s. 185.

Abbot, üstün niteliklere sahip olmalıdır. 9- Abbot, suçluları uyarmalı ama nezaketi elden bırakmamalıdır. Eğer suçlu inat edip kabahatine devam ederse onları bir putperest ve suçlu gibi hesaba çekmelidir. 10- En küçük suç dahi basite alınmamalı, gerekli uyarılar yapılmalıdır. 11- Keşişler, günah itirafını yapmalıdır. 12- Her iş ortaklaşa yapılmalı, eşyalar ortaklaşa kullanılmalıdır. 13- Mülk ve mallar akrabaya ve fakirlere dağıtılmalıdır. 14- Özel bir izin almadan manastır terk edilemez, hatta akrabalar, anne baba dahi ziyaret edilemez. 15- Herhangi bir kardeş/keşiş hakkında iftira atan veya yalan söyleyen aforozla cezalandırılacaktır. 16- En basit bir şey dahi olsa keşiş, abbot'un müsaadesi olmadan istediğini yapamaz. 17- Hiç kimse gerekli eğitimi aldıktan sonra manastıra girmekten mahrum edilemez. 18- Yeme içme ve orucun ölçüsü abbot tarafından belirlenir. 19- Keşişler, kendilerine giysi verildiği zaman kabul etmelidir. 20- Akşam yemegine vaktinde gelmeyen ertesi gün o vakte kadar bir şey yememelidir. 21- Fakire yapılacak yardımı ancak o işle görevlendirilmiş kişi verebilir. 22- Manastırın bütün eşyaları, dikkatle kullanılmalıdır. 23- Her keşiş kendisini faydalı bir iş yapmaya adanmalıdır. 24- Herkes mütevazı olmak için çuval bezinden yapılmış elbiseyi giymeli, konuşmalarında ölçülü olmalıdır. 25- Keşişler, kadınlarla yalnızken konuşmamalıdır.⁹⁰

Basil, bu kurullarla Pachomius'a ait cemaat modelini geliştirdi. Basil'in kurduğu sistemde manastırdaki keşişlerin sayısı azaltıldı. Böylece abbot keşişlerle tek tek ilgilenebilecekti. Zühd hayatı ılımlı hale getirildi. Basil, şehir manastırlarının kurulmasını destekleyerek Doğu keşişliğinin gelişiminde önemli rol oynadı. Manastır hayatını yetimhane ve hastaneler kurmak, çeşitli iş kollarında halka yardımcı olmak gibi faaliyetlere de açtı. Bu dönemden itibaren münzevi hayat, cemaat hayatı lehine itibar kaybetti. Keşişlerin kibre kapılmasını önlemek için dini liderin koyduğu sınırların aşılmasına izin verilmedi.⁹¹

⁹⁰ Woodhouse, s. 55-56.

⁹¹ Gürkan, s. 559.

Basil'in sisteminde monastik yaşam her yönüyle düzenlenmiştir. Manastırda bütün görevler sistemli bir şekilde paylaşılmıştır. Bu sistemde çalışma ve üretim manastır ihtiyaçlarına dönük olmakla beraber fakirlerin ve toplumun ihtiyaçları da gözetilmiştir. Dokümacılık, ayakkabı yapımı, demircilik, inşaat, tarım, vb işkollarının olduğu görülmektedir. Manastırın bu ihtiyaçlarını kendisinin karşılamış olması keşişlerin manastırdan dışarıya çok fazla çıkmamalarını sağlamıştır. Manastırda üretilen ihtiyaç fazlası malzemeler satılabilir. Fakat hem müşteri hem de Pazar iyi seçilecektir.⁹²

Basil sisteminde gün, ibadet ve iş olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İbadet ve dua için sabah erken saatlerde başlayıp gecenin ilerleyen vakitleri dâhil günde sekiz özel vakit olmasına⁹³ rağmen manastıra ait işler yapılırken ibadet ve dua yine ihmal edilmez. Basile göre dua ve övgü için her zaman uygundur. İşlerin en yoğun olduğu vakitte dahi dua görevi yerine getirilebilir. Keşiş bir işle meşgul iken diliyle dua edebilir, İncil'den Mezmurlar'dan övgüler, ilahiler, dualar okuyabilir. Ayrıca hem ibadet hem dua için ayrı bir vakit bırakıldığından ne ibadet çalışmayı engellemekte ne de çalışma ibadete engel olmaktadır.⁹⁴

Basil monastisizminde kişi görev taksiminde kibirlenmemelidir. İtaat ve disiplin esastır. Disiplin kişiye verilen görevi almada da kendisini göstermelidir. Keşiş özel bir alanda yetenekli olmasına rağmen hiç yetenekli olmadığı konuda abbot'un kendisine verdiği görevi kabul edecektir. Ayrıca tüm keşişler kullandıkları malzeme de dikkat edecektir. Çünkü manastırdaki eşyalar tüm kardeşlere aittir ve Tanrı'ya hizmette kullanılmaktadır.⁹⁵

Basil sisteminde manastıra kabul Pachomius sistemindeki kadar katı değildir. Pachomius, manastıra gelecek kişileri seçerken çok disiplinli davranırdı. Manastıra kabul adaylar içeri alınmadan

⁹² Morrison, s. 84–85.

⁹³ Morrison, s. 63–71.

⁹⁴ Morrison, s. 62, 81–82.

⁹⁵ Morrison, s. 83.

önce başlardı, örneğin, gelen adaylar, manastırın kapısında yedi gün beklemek zorundaydı ve en az üç yıllık bir adaylık döneminden sonra kabul edilirdi.⁹⁶ Basil ise Matta İncil’inde geçen şu bölüme dayanarak herkesin kabul edilmesini ister:

“Ey bütün yorgunlar ve yükü ağır olanlar! Bana gelin, ben size huzur veririm” Matta, 11/28

Bununla beraber Basil monastisizmde de belli bir deneme süreci vardır. Aday titiz bir deneme sürecinden geçtikten sonra kabul edilir. Basil sisteminde aday kabul edilmeden önce geçmişi soruşturulmalıdır. Bu konuda günah itirafı da kullanılır. Aday tam bir günah itirafı yapacaktır. Aday deneme sürecinde izlenir. Başarılı olan adaylar kabul edilir.⁹⁷

Basil, yaptığı bu düzenlemelerle doğu monastisizminin babası olarak kabul edilmesinin yanında batı monastisizminin kurucusu Aziz Benedict üzerinde de güçlü etkilerde bulunan bir kişidir.⁹⁸ Benedict, keşişlerine erdemli, itaatkâr bir keşiş yaşantısını öğrenme ve uygulamak için, 73. kural yani son kuralında Basil’in kurallarını okumalarını söylemiştir.⁹⁹

2.3. Batı Monastisizmi (Aziz Benedict)

Monastisizm beşinci asırda tüm Hıristiyan dünyaya yayılmıştı. Avrupa dahil, her yerde ilk dönemlerdeki özelliklerini yani doğuya özgü özelliklerini korumaktaydı. Avrupa’da da serbest gezen münzeviler ve manastırlar vardı. Manastırlar, birbirinden bağımsız, her biri kendi abbot’u tarafından yönetilmekteydi. Woodhouse’un belirttiğine göre manastırlar bu dönemde durgunlaştığından zamanın şartlarına göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeyi Woodhouse’a göre monastisizm için Aziz Paul ve Apostolik çağ kadar önemli olan Aziz Benedict (480–547) gerçekleştirdi.¹⁰⁰

⁹⁶ Morrison, s. 38.

⁹⁷ Morrison, s. 88.

⁹⁸ Morrison, s. 4.

⁹⁹ Dom Paul Delatte, *Commentary On The Rule Of St. Benedict*, (İngilizceye Çev.) Dom Justin Mc Cann, London, 1921, s. 493.

¹⁰⁰ Woodhouse, s.69–70; Benedict’in biyografisi için bkz Smith, s. 263–273.

İtalya’da, Monte Cassino’da uyguladığı kurallarla Batı monastisizmini şekillendiren Benedict’in hayatı hakkındaki tek kaynak Aziz Gregory’nin Dialoglarının ikinci cildir. Asil bir aileden geldiği, etrafını saran ahlaksızlıktan uzaklaşmak, Tanrı’ya hizmet etmek için monastisizmi seçtiği, bunun için Subiaco’ya çekildiği, buradan ayrıldıktan sonra 520’lerde Monte Cassino’da manastırını kurduğu ve kurallarını burada kaleme aldığı belirtilmiştir.¹⁰¹

Avrupa’da doğu tarzında ilk manastır Aziz Martin tarafından 360’ta İtalya’da kurulmuştur. Manastır hayatının Batı’ya geçişinde ve tutunmasında Athanasius, Eusebius, Ambrose, Jerome ve Augustine gibi kişiler etkili olmasına rağmen hiçbiri Benedict kadar etkili olmamıştır. Fakirlik, bekârlık ve itaat kurallarına istikrar (manastır değiştirmeme) prensibini ekleyen Benedict, Basil gibi aşırılıklardan uzak bir cemaat hayatını desteklemiştir.¹⁰²

Manastırını Tanrı’ya hizmet eden bir okul olarak tanımlayan Benedict’in geliştirdiği kurallar bir önsöz ve 73 kuraldan oluşur. Bu kurallar manastırın yönetiminden, keşişlerin uykusuna, ibadetlerine kadar monastisizmle ilgili hemen her konuyu ele almıştır. Benedict’in kuralları şu şekilde özetlenebilir:

İlk kuralında keşişleri ele alan Benedict, burada keşiş türlerini tanımlamış, kurallarını sadece sönobitlerle sınırlamış gezgin keşişler ve eremitleri dâhil etmemiştir. 2 ve 3. kurallarında abbotun taşınması gereken niteliklerden söz etmiş, abbot’un önemli bir karar almadan önce keşişlerin görüşlerini alması gerektiğini belirtmiştir. 4. kuralda bir Hıristiyan’ın taşınması gereken özelliklerden bahsetmiştir. Burada 72 özellik sıralamış ve Hıristiyan kişinin bu kuralları hayatına uygulayacağı en iyi yerin manastırlar olduğunu söylemiştir. 5–7. kurallarda, disiplin, sessizlik ve tevazudan bahsetmiş, niteliklerini anlatmıştır. 8–20 arası kurallar manastırdaki ibadet ve dua düzeni ile ilgilidir. İbadetlerin, duaların mevsimlere göre hangi va-

¹⁰¹ Hugh Edmund Ford, “St Benedict of Nursia”, *Catholic Encyclopedia*, c. II, s. 1034.

¹⁰² Gürkan, s. 560.

kitlerde yapılacağını, okunacak duaların miktarını, dua ve ibadet sırasında keşişin nasıl davranacağını, akıl ve bedeniyle nasıl bir duruş sergilemesi gerektiğini, belirtmiştir. 21. kuralda manastırlardaki keşişlerin düzeni abbotların veya dekanların kaç keşişten sorumlu tutulacağını belirtmiştir.

Benedict, diğer kurallarda kısaca şu konulara değinmiştir: 22. kural keşişlerin uyku düzeniyle ilgilidir. 23–30 arası kurallar disiplinsizlik ve verilecek cezalarla ilgilidir. 31.kural manastırın eşyalarından sorumlu olan kişinin niteliklerini belirler. 32. kural manastıra ait eşyaların nasıl kullanılacağı, 33.kural keşişin kendisine ait bir eşyasının olamayacağına dair, 34. kural her şeyin manastıra ait olduğu ile ilgilidir. 35–57 arasındaki kurallar ise manastırdaki diğer programların nasıl olacağı, manastırdaki günlük hayat ile ilgili kurallardır. Kış ve yaza göre yemek saatleri, kitap okuma saatleri ve miktarı, akşam yemeğine geç kalmanın cezası, yapılacak işlerin ve günlük okumanın süresi, manastır dışında yiyecek yemenin şartları, fakir ve aç kişilere nasıl yardım edileceği, keşişlerin izin almadan özel hediye veya mektup alamayacağı, keşişlerin elbisesi, keşiş olmadığı halde manastırda çalışanların maaş vb düzenlemeleri ile ilgili kurallardır. 58. kural manastıra nasıl keşiş kabul edileceği konusu ile ilgilidir. Adayın bir yıl deneneceği sık sık kuralların kendisine okutulacağı belirtilir. 59. kural ailelerinin isteği üzerine çocukların manastıra adanabileceği ile ilgilidir. Fakat aile bundan sonra çocuğa hiçbir şeylerini veremez. 60. kural papazların da keşişliğe kabul edilmeden önce rahip olmayan kimseler gibi kurallara uymak zorunda olduğunu belirtir. Bu papazlar, abbot'un izni olmadan hiçbir görevi yerine getiremez. 61.kural başka manastırlarda kalan keşişlerin manastırda kabul edilebileceğini söyler. 62.kural manastır papazları ile ilgili, 63.kural cemaat düzeninin önemi, 64.kural abbot'un keşişlerin seçimi ile seçileceği, 65.kural Abbot'un kendi yardımcılarını seçeceği ile ilgilidir. 66. kural hizmet edecek hamalların niteliklerini düzenler, 67. kural seyahat edecek keşişin nasıl hareket edeceği, 68. kural itaat ve disiplin ile ilgilidir. Keşiş, zorlu-

ğuna hatta imkânsızlığına bakmaksızın her emri yerine getirmelidir. 69. kural hataların savunulmaması ve affedilmemesi gerektiğini belirtir. 70. kural dayak veya cezaların abbot'un izni olmadan verilemeyeceği ile ilgilidir. 71. kural itaat ile ilgilidir. İtaat karşılıklı olmalıdır. Eğer abbot, hata görürse suçlu abbot'un önünde yere kapanmalıdır/secde etmelidir. 72. kural bütün bunların İsa'ya olan sevgi için yapılması gerektiğini anlatır. 73. kural tüm kuralların mükemmelliğe ulaşmak için başlangıç olduğunu tam olarak adaleti yerine getirmediğini, asıl yaşamın ve gerçek hayatın Kutsal Kitapla mümkün olduğunu söyler.¹⁰³

Benedict, kurallarını yazarken Basil'den etkilenmiş olmasına, hatta keşişlerine Basil'in kurallarını okumalarını önermiş olmasına rağmen,¹⁰⁴ Benedict'in ihdas ettiği kurallardan sonra Doğu ve Batı monastik sistemleri arasında farklılıklar çıktı. Her iki monastik sistem farklı bölgelerde kurumlaşmasını tamamlamış olarak günümüze kadar devam etti. Doğu'da murakebe ve iç huzura önem veren Aziz Basil'in kuralları uygulanırken batıda bu iki özellikten mahrum Aziz Benedict'in kuralları uygulandı. Benedict ve Basil'i karşılaştıran Hannay, Hıristiyan yaşamı için uygun bir ev oluşturma ve mükemmel bir ortam kurmayı hedefleyen Aziz Benedict'in bir kanun koyucu olduğunu ve monastik yaşamı tercih edenlere yönelik hazırlandığını buna karşılık İncil'e karşı bir arzu uyandırmayı hedefleyen Aziz Basil'in manevi bir yönetmen olduğunu, kişinin yaşamı boyunca karşısına çıkacak tehlikelere işaret ettiğini, bu tehlikelere karşı onu uyardığını, tüm Hıristiyanların manevi hayatına rehberlik ettiğini söylemektedir.¹⁰⁵

Benedict'in yukarıdaki kuralları, manastır hayatı ile ilgili son düzenlemeler olmamıştır. Değişik dönemlerde ortaya çıkan tarikat-

¹⁰³ Woodhouse, s. 76–80; Lechner, 1900: 78–94; Ayrıca bkz Dom Paul Delatte, "Commentary On The Rule Of St. Benedict" adlı eserinde Benedict'in bütün kurallarının açıklamasını yapmaktadır.

¹⁰⁴ Morrison, s. 133.

¹⁰⁵ Hannay, s. 185–186; Bazı farklılıklar için bkz Woodhouse, s. 86–88)

lar ve din adamları da yeni kurallar ortaya koymuşlardır.¹⁰⁶ Fakat, doğu/Ortodoks monastisizmde Batı'daki gibi çok farklı kurallar, reformlar ortaya çıkmamıştır. Batı'da keşişlerin yaptığı hatalar ve rüşvetler de doğuda görülmemiştir.

3. Hıristiyan Monastisizminin Özellikleri

Hıristiyanlıkta, monastisizm ve buna bağlı olarak keşişlik ve ruhanlık teşkilatı oldukça gelişmesine, mezheplere ve tarikatlara göre farklılıklar göstermesine rağmen Hıristiyan monastik yaşamında üç temel kural *bekârlık*, *fakirlik* ve *itaat* bütün Hıristiyan monastiklerinde ortak olarak kabul edilmiştir. Monastisizm'de fakirlik, bekârlık ve bağlı oldukları monastik sistemin kurallarına mutlak itaatin olduğunu belirten Hannay, ıssız bir yerde tek başına veya manastırda, cemaat halinde münzevi olarak hayatlarını devam eden keşişlerin temel özelliğinin de oruç ve bekârlık olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷ Hannay, kitabında bu iki konu üzerinde dururken İncil'den de alıntı yapmıştır:

“Bundan sonra İsa, İblis'in denemelerinden geçmek üzere Ruh tarafından çöle götürüldü.” Matta,4/1

“Oruç tuttuğunuz zaman, ikiyüzlüler gibi surat asmayın. Onlar oruç tuttuklarını insanlara belli etmek için kendilerine perişan bir görünüm verirler. Size doğrusunu söyleyeyim, onlar ödülleri almışlardır. Siz oruç tuttuğunuz zaman, başımıza yağ sürüp yüzünüzü yıkayın. ki, insanlara değil, gizlide olan Babanıza oruçlu görünesiniz. Gizlilik içinde yapılanı gören Babanız sizi ödüllendirecektir. Matta, 6/16–18.

Oruç, önemine rağmen şartlara göre azalıp artabilirken, fakirlik bekârlığın tamamlayıcısı olarak algılanmalıdır. “Bekârlık”ta dünyayı hafife alma ve küçümseme yattığını söyleyen Hannay,¹⁰⁸ fakirliğin, bekârlık gibi monastik yaşam için çok önemli olduğunu,

¹⁰⁶ Woodhouse, s. 89–131.

¹⁰⁷ Hannay, s. 41–43.

¹⁰⁸ Hannay, s. 41–43.

bekârlık ve yoksulluğun mutlaka olması gerektiğini belirtir.¹⁰⁹ Burada İncil’de ve asketik yazarların yazdığı kitaplarda “oruç ve yoksunluk” ifadelerinin tüm çilelerin yerine kullanıldığını belirtmek gerekir.¹¹⁰ Hatta Mitchell’in, asketiklerin çektikleri çileler nedeniyle ilk dönem şehitlerinin yerlerini aldıklarını kaydettiği yukarıda belirtilmişti.

Bunlar dışında monastisizmde ahlaki özellikler de mevcuttur. Keşişin hiçbir zaman gururlu olmaması gerektiği bu konu ile ilgili olarak hatırlatılabilir. Monastik bir kişi için gurur en büyük ve ölümcül bir günah olarak kabul edilmektedir. Her günah için ayrı bir iblis olduğuna ve bu iblislerin insanı o günaha davet ettiğine fakat gurur için bizzat en büyük Şeytan’ın insanı o günaha (gurura) çağırdığına inanılır.¹¹¹ Gururun yanı sıra kırgınlık ve kendini beğenme de yasaklanmıştır. Bir keşişin kırgın olmaya hakkı yoktur. Kardeşinin yaptığı bir günaha veya hataya rağmen kırgın olma hakkı yoktur.¹¹² John Cassian (360–435) ise, keşişlerin uzaklaşması gereken şeyleri: çok yeme, zina, çekememezlik, öfke, sıkıntı, tembellik, kendini beğenme ve gururdan kaçınma olarak sıralamıştır.¹¹³

Monastikler, boş ve tembel oturmaktan da kaçınırlar. Çünkü keşiş, çalışkan olmalı, boş durmamalı ve başkalarına yardım etmelidir.¹¹⁴ Woodhouse, monastisizmin temel fikrinin Tanrı’yı sevmek olduğunu, boş durma ve aylaklığın bütün kötü alışkanlıkların sebebi olduğunu söylemekte, ilk eremitlerin bu nedenle dua, ibadet ve tefekkür dışındaki zamanlarda el sanatlarıyla uğraştıklarını fakat bu ilkenin manastırların zenginleştiği dönemlerde kaybolduğunu belirtmiştir.¹¹⁵ Manastırlarda kalan keşişler tarih boyunca değişik işlerle meşgul olmuşlar, eğitimin yanı sıra ibadet, el yazma eserleri

¹⁰⁹ Hannay, s. 146.

¹¹⁰ Campbell, c. I, s. 1759.

¹¹¹ Hannay, s. 160.

¹¹² Hannay, s. 147.

¹¹³ Hannay, s. 136.

¹¹⁴ Hannay, s. 156.

¹¹⁵ Woodhouse, s. 23.

çoğaltma, yabancı dillerden bazı eserleri tercüme etme, resim, metal işleri, Hıristiyanlık dinini yayma vb işlerle ilgilenmişlerdir.¹¹⁶

Yukarıda belirtilmiş olan özellikler monastisizmin asırlarca devam etmesini sağlamış fakat bu özelliklerin kaybolması ve değişik dönemlerde ortaya çıkan savaşlar, toplumsal olaylar monastisizmin büyük oranda güç kaybetmesine neden olmuştur. Woodhouse, monastisizmin çöküşüne değinirken üç temel noktanın monastisizme çok büyük zarar verdiğini söylemektedir. Bunlar:

“The Frailty Of Human Nature/İnsan Doğasının zayıf noktası” olarak tabir ettiği ilk neden rahip ve rahibelerin, manastırlar, kaleler, saraylar vb aynı mekânları, paylaşmalarıdır. İkincisi, manastırlarda refah ve zenginliğin artması ve üçüncüsü manastırların zenginleşmesi sonucu ortaya çıkan *Commendam* uygulamasıdır. *Commendam*, manastırların zenginleşmesi sonucu “ehil olmadıkları halde” manastırların imkânlarından faydalanmak isteyen derebeylerine, onların çocuklarına belli bir eğitim almadan rahiplik vb din adamlığı görevlerinin verilmesidir. Woodhouse, bu sebeplerin dışında, ortaçağda yaşanan savaşlar, toplumsal olaylar, hastalıklardan da monastik yaşamın etkilendiğini belirtmektedir.¹¹⁷

Sonuç

Asketik yaşamı temel alan Hıristiyan monastisizmi, Hıristiyanların kendi inancını koruma, baskılardan uzaklaşma isteği ve bazı dini metinlerin referans alınması sonucu ortaya çıkmıştır. Hıristiyanlığın ilk ortaya çıktığı dönemlere kadar götürülen monastisizm, daha sonraki zamanlarda Hz İsa ve Havariler dönemine olan özlem sonucu ve onlar gibi yaşama arzusuyla devam etmiştir. Hatta bu sistem, Hıristiyanlık serbest olduktan sonra dindarlığın ölçütü olarak algılandığından asırlarca güçlü bir şekilde varlığını sürdürmüştür.

Mısır orijinli olan monastisizm, Mısır’da Aziz Antony ve Aziz Pachomian tarafından geliştirilen ilkelerini, değişik dönemler-

¹¹⁶ Huddleston, c. X, s. 1026)

¹¹⁷ Woodhouse, s. 234–269.

de yapılan yeni düzenlemelere rağmen asırlarca sürdürmüştür. Tek başına yaşayan keşişlerle başlayan monastisizm tarih içerisinde monastiklerin sayısının artmasına ve farklı coğrafyalara yayılmasına bağlı olarak yapılan düzenlemeler sonucu kurumsallaşmıştır. Fakat en önemli gelişimini ilk asırlarda tamamlamıştır.

Mısır'dan sonraki ilk düzenleme Anadolu'da yapılmıştır. Dindar bir aileden gelen Kayserili Basil, Pachomian monastisizmine dayanarak yeni düzenlemeler yapmış, kendi sistemini geliştirmiştir. Basil'den sonra diğer bir düzenlemeyi Benedict İtalya'da gerçekleştirmiştir. Benedict'ten sonra Avrupa'da yeni düzenlemeler yapılmaya devam etmiştir. Fakat Basil monastisizmi Ortodokslar arasındaki etkisini günümüze kadar sürdürmüştür. Benedict, takipçilerine Basil'in kurallarını okumayı tavsiye etmiş olmasına rağmen zaman içerisinde Doğu ve Batı monastisizmi arasında farklılıklar ortaya çıktı.

Monastik yaşamın temel özellikleri yapılmış tüm değişikliklerle beraber, varlığını sürekli korumuştur. İlk Hıristiyanların çektikleri sıkıntılar ve çileler monastiklerin, münzeviliği ve bekârlığı tercih etmelerinde hatta oruçlarında sürekli canlı tutulmuştur.

Monastisizmde, bekârlık, fakirlik ve oruç gibi temel unsurların yanında gurur, kibir, kendini beğenme vb kaçınması gereken davranışlar da mevcuttur. Kaçınılması gereken davranışlar yanında dua, ibadet, tefekkür, yardımseverlik ve çalışkanlık gibi uygulanması gereken emirler de vardır. Monastisizmin zayıflamasının en önemli nedenlerinden biri, monastik yaşamın devamını ve gelişmesini sağlayan bu özelliklerin kaybolması veya zayıflamasıdır.

KAYNAKÇA

Al-Hilali, Muhammad Taqi-ud-Din, Khan, Muhammad Muhsin, *Translation of the Meanings of The Noble Quran in the English Language*, King Fahd Complex For The Printing of TheHoly Qur'an, Medine, Tarihsiz.

Saint Athanasius, "Life OF St Antony/Vita S. Antoni" *Nicene And Post-Nicene Fathers Of The Christian Church Volume IV St. Athanasius Select Works And Letters*, P. Schaff and H. Wace, Tarihsiz

Atiya, Aziz Suryal, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, Çev: Nurettin Hiçyılmaz, Doz Yayınları, İstanbul 2005

Batuk, Cengiz, "Millenarianist Bir Hareket Olarak Montanizm", *Milel ve Nihal*, 2003, S.1.

Besse, J.M. "Rule of St. Basil", *Catholic Encyclopedia*, C.II.

Butler, Edward Cuthbert, "Monasticism", *The New Encyclopedia Britannica*, c.XVIII, New York 1911, United States of America.

Campbell, T.J., "Asceticism", *Catholic Encyclopedia*, c.I.

Clarke, W. K. Lowther, *St Basil The Great A Study In Monasticism*, University Pres, Cambridge 1913.

Cutts, Edward L., *The Fathers For English Readers "Saint Jerome"*, London 1951.

Delatte, Dom Paul, *Commentary On The Rule Of St. Benedict*, (İngilizceye Çev.) Dom Justin Mc Cann, London 1921.

Feasey, Henry John, *Monasticism : What is it? A Forgotten Chapter In The History Of Labour*, London 1898.

Ford, Hugh Edmund, "St Benedict of Nursia", *Catholic Encyclopedia*, c.II.

Gündüz, Şinasi, *Din Ve İnanç Sözlüğü*, 1.Basım, Vadi Yayınları, Ankara 1998.

_____, "Keşiş". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002.

_____, *Hıristiyanlık*, İSAM, İstanbul 2008.

Gürkan, Şalime Leyla, "Manastır". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Hannay, James O., *The Spirit And Origin Of Christian Monasticism*, London 1903.

Harnack, Adolf, *Monasticism and The Confessions of St Augustine*, Oxford 1901.

Huddleston, G. Roger, "Monasticism", *Catholic Encyclopedia*, c. X.

Lechner, Peter, *The Life And Times Of St. Benedict, Patriarch Of The Monks Of The West*, New York 1900.

Mackean, William Herbert, *Christian Monasticism in Egypt, To The Close Of The Fourth Century*, New York 1920.

Mitchell, Nathan D., "Christian Religious Orders", *The Encyclopedia of Religions*, c.XII, Editör: Mircea Eliade, New York.

Morrison, Ernest Frederick, *St Basil And His Rule*, Oxford 1912.

Oestreich, Thomas, "Abbot" *Catholic Encyclopedia*, c.I.

Palladius, *The Lausiatic History of Palladius*, Yayına Hazırlayan: W.K. Lowther Clark, New York 1918.

Schaff, Philip, *The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*, kitabın bulunduğu adres <http://www.newadvent.org/cathen/010101a.htm> (Erişim Tarihi: 17.12. 2010).

Smith, Gregory, *Christian Monasticism, From The Fourth To The Ninth Centuries Of The Christian Era*, Londra 1872.

Thurston, Herbert, "Monk" *Catholic Encyclopedia*, c.X.

Wishart, Alfred Wesley, *A Short History Of Monks And Monasteries*, Albert Brandt Publisher, New Jersey 1900, United States of America.

Woodhouse, Rev. F. C., *Monasticism Ancient And Modern Its Principles, Origin, Development, Triumphs, Decadence And Suppression With An Enquiry As To The Possibility Of Its Revival*, Londra 1896.